

Simpozij OBDOBJA 42

Alojzija Zupan Sosič

Vrednotenje in kanonizacija pripovedi Ivanke Hergold

objavljeno v:

Andraž Jež (ur.): *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih.*

Obdobja 42. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-42/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

VREDNOTENJE IN KANONIZACIJA PRIPOVEDI IVANKE HERGOLD

Alojzija Zupan Sosič

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
 alojzija.zupan-sosic@ff.uni-lj.si

DOI: 10.4312/Obdobja.42.271-278

Literarni opus Ivanke Hergold še ni primerno ovrednoten, zato v razpravi poskušam ovrednotiti roman *Nož in jabolko* (vzporedno tudi prve zbirke kratke pripovedi) in razkriti vsaj nekaj razlogov, zakaj še ni kanoniziran. Pri tem sem ugotovila, da *Nož in jabolko* z naštetimi inovacijami ni presegel samo slovenskih eksistencialističnih in modernističnih standardov, ampak mestoma tudi evropske: usmerjenost k avtentičnosti bivanja in izrekanja, subverzivni vstopi v simbole in podobe nonsensa, zvočnost posredovanega govora in estetska filigranskost opisov.

Nož in jabolko, vrednotenje, kanonizacija, eksistencializem, modernizem

Ivanka Hergold's literary work has not yet been adequately evaluated, and so this discussion seeks to demonstrate the high quality of the novel *Nož in jabolko* (Knife and Apple), together with her first collection of short stories, and to shed light on at least some reasons why it has not yet been canonized. In doing so, it was found that the innovations in *Nož in jabolko* not only exceeded Slovenian existentialist and modernist standards, but in places also European ones: orientation toward the authenticity of being and saying, subversive entries into symbols and images of nonsense, melodiousness of mediated speech, and an aesthetic filigree of descriptions.

Nož in jabolko (Knife and Apple), evaluation, canonization, existentialism, modernism

Celo nekateri bralci in bralke, ki so razgledani po slovenski književnosti, opusa Ivanke Hergold ne poznajo, saj pisateljica, pesnica in dramatičarka vsaj za zdaj ni kanonizirana, tako da njena dela še niso vključena v literarno socializacijo.¹ Zaradi kratkosti razprave² se bom posvetila le literarnosti dveh zgodnjih knjig Ivanke Hergold, in sicer zbirki kratke pripovedi *Pasja radost ali karkoli* in romanu *Nož in jabolko*. S primerjalno-analitično in interpretativno metodo ter pristopi postklasične

- 1 Po pregledu učbenikov za osnovno in srednjo šolo ugotavljam, da vanje pripoved Ivanke Hergold ni vključena. To dejstvo me je že dolgo časa žalostilo, predvsem takrat, ko je bil zavrnjen moj predlog za njen delež v srednješolskem berilu. Sicer razumem, da bi bil najbrž roman *Nož in jabolko* pretrd oreh za srednješolske generacije, bi pa te z veseljem sprejele njeno kratko pripoved. Sama sem bila nad njo posebej očarana, ko sem v njenem opusu petih knjig kratke pripovedi iskala najkrajše za antologijo najkrajše slovenske pripovedi *Na balkon visoke hiše* (2020), v katero sem uvrstila kar dve pripovedi: Prazna hiša in Družba. Njena kratka pripoved je prisotna le še v eni antologiji: *Klič me po imenu* (2013), ki jo je uredila Silvija Borovnik.
- 2 Razprava je nastala v sklopu raziskovalnega programa št. P6-0265, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

teorije pripovedi bom poskušala dokazati kakovost njenih pripovedi, prav tako pa opozoriti na krivično spregledanost njenih del. Že v prvencu *Pasja radost ali karkoli* je pisateljica z rahljanjem številnih družbenih in literarnih tabujev dokazala inovativnost in provokativnost, medtem ko je njen prvi roman *Nož in jabolko* eden najradikalnejših primerov eksistencialističnega in modernističnega romana na Slovenskem, zato se bo raziskava posvetila predvsem temu besedilu.

Kakovostni umetniški opus Ivanke Hergold (1943–2013) še ni primerno ovrednoten, prav tako ni izpeljana kanonizacija njenih del. Poleg dokazovanja kakovosti zgodnjih del bo raziskava poskušala nakazati tudi vzroke zamolčanosti vrhunskega opusa pisateljice, pesnice in dramatičarke, ki je bila tudi prevajalka in učiteljica. Glede na to, da je začela Hergold objavljati že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja in je tako prisotna v slovenskem in italijanskem prostoru več kot petdeset let, je zamolčanost nevzdržna. Danes nas že etična zavezanost nagovarja k skrbi za prepoznavnost njenega opusa, če za proces kanonizacije v preteklosti ni bila dovolj vrhunskost. Njena pisateljska kolega, Ace Mermolja in Marko Sosič, sta v članku *Ovrednotimo Ivanko Hergold* (2019) iskreno upala, da bo ponatis romana *Nož in jabolko* (2019) priložnost in spodbuda, da se slovenska javnost (ne le slovenisti, ki delujejo v Italiji) seznanijo s celotnim³ opusom zamolčane umetnice, prav tako pa sta opozorila na pomembno dejstvo, ki večkrat zavira kanonizacijo. Hergold je namreč sovražila literarno mediokriteto ter založniške in pisateljske spletke ter lastnih misli ni zamolčala, zato je ostala izven shem umetniške in pisateljske skupnosti, ki je tudi ni nagrajevala ali vsaj primerno ovrednotila.

Da bi lažje razumeli procese vključevanja v kanonizacijo, bom najprej na kratko razložila pojem kanon(izacija), saj je namen te razprave vrednotenje dveh zgodnjih knjig Ivanke Hergold, ne pa natančna razlaga različnih procesov. Najohlapnejšo in zato abstraktno definicijo kanona podaja Baldick (1996: 30). Ta kanon nacionalne književnosti razlaga kot zbirko besedil, ki so jo odobrili kritiki in literarnovedni strokovnjaki ter sestavljavci antologij in se torej štejejo kot primerne za akademske raziskave. Childers in Hentzi (1995: 37) v tej zbirki posebej poudarjata ohlapno soglasje glede tega, kdo je v kanonu razglašen kot »veliki«. Čeprav mnogi znanstveniki menijo, da je kanon precej določen in se upira spremembam, je v resnici spremenljiv. Seveda se nekateri glavni avtorji (npr. Shakespeare, Ahmatova in Cankar) ne bodo umaknili iz ospredja kanona in bo najbrž njihova lega trdna, se bodo pa lahko spreminjali drugi položaji, z izpadom ali vstopom posamezne avtorice ali avtorja.

Proces, v katerem so ustvarjalke in ustvarjalci razglašeni za kanonične, se imenuje oblikovanje kanona ali kanonizacija. Ta nikakor ni formalni postopek, temveč kopičenje številnih dejavnikov, vključno s ponavljajočim se sklicevanjem na avtorja ali delo s pomočjo kritikov, znanstvenikov in pisateljev, vrednost avtorja ali dela v splošni

3 Ne samo pet knjig kratke pripovedi in roman, Hergold je objavila tudi kakovostno dramo *Paracels* o renesančnem zdravniku, medicinskem reformatorju in raziskovalcu bolezni ter povezovalcu astrologije, kabale, filozofije človeka in homeopatske medicine, ter knjigo pesmi z naslovom *Ponikalnice* (*Paracels* in *Ponikalnice* sta leta 2008 izšli skupaj v eni knjigi).

skupnosti in vključitvijo avtorja ali dela v učne načrte šole in fakultete (Childers, Hentzi 1995: 37). V zadnjih letih, ko se literarnoteoretične študije vse bolj zanimajo za institucionalne in ideološke implikacije razlikovanja med »velikimi in malimi« deli in avtorji, je bil proces oblikovanja kanona precej napadan. Najpogostejša obtožba⁴ je bila, da je kanon velikih knjig v literarnem študiju oblikovala privilegirana, elitna skupina belih moških strokovnjakov in učiteljev (označena s kratico DWEM, ki izhaja iz angl. *dead white European males*). Strinjam se s trditvijo, da tovrstni kanon reproducira skupne interese članov te skupine ter izključuje dela in glasove drugih pomembnih, a marginaliziranih skupin, kot so ženske, spolne in rasne manjšine ter ljudi nebele kože, prav tako večine živih avtorjev.

Povsem logično se je vprašati, zakaj in pod kakšnimi pogoji je nekdo izbran, nekdo drugi pa ne. Kako in kdaj se to zgodi? Odgovori so sestavljeni iz raznovrstnih dejavnikov, ki jih Dović (2016: 24) deli na *vita*, *cultus* in *effectus*. Če spadajo v vito ukvarjanje z biografijo posameznika, se v *cultus* umeščata produkcija in reprodukcija. Produkcija vključuje ustvarjanje kanoničnega statusa, skrb za relikvije in materialno zapuščino, reprodukcija pa širjenje kanoničnega statusa, rituale (npr. komemoracije in čaščenje), apropiacijo (interpretiranje in prilaščanje) ter množenje sekundarnega korpusa in diseminacijo šolskega sistema. V *effectus* pa Dović prišteva posledice za širšo družbo in oblikovanje skupnosti ter druge dejavnike. Če sledim trojnosti naštetih dejavnikov ali procesov, napovedujem, da bo moja študija prispevek k apropiaciji, torej interpretiranju in prilaščanju na znanstveni način, hkrati pa se bo vsaj delno dotaknila tudi vite, torej transgresivnih potencialov avtorice.

Boris Paternu (2015: 13) v zaokroženi in poglobljeni študiji z naslovom Pripoved Ivanke Hergold piše o prelomu, ki ga je v novejši tržaški slovenski književnosti opravila pisateljica. Po njegovo je že njena zgodnja pripoved, z romanom *Nož in jabolko* v opaznem središču, prinesla tematske in slogovne novosti, ki pomenijo očiten izstop iz orbite Pahor-Rebula, če sodobno tržaško klasiko zaznamujemo z najbolj vidnima imenoma. Prav njen roman razlaga Paternu kot najbolj celovito delo, v katerem izpostavlja joyceovsko časovno stisnjenost in asociativno razpršenost toka zavesti. V istem zborniku (*Zbornik za Ivanko Hergold*, 2015) se s pripovedno organizacijo romana ukvarja tudi Umek (2015: 47), ki določi pripovedno za način pisateljčinega opazovanja in razumevanja zunajbesedilnega sveta, samorefleksivnost pa za motor zgodbene ambivalence. Izstop iz klasičnih shem, celo tržaške formule Pahor-Rebula omenja že Bandelj⁵ (2010: 11), Vollmaier Lubej (2010: 371) pa v istem

4 Radikalnejše stališče v tej obtožbi je predlagalo v celoti zavrniti koncept kanona in se lotiti humanističnih študij na neelitističen, bolj eklektičen način, ki zavrača samovoljno razlikovanje med visoko in nizko kulturo. Zagovorniki ukinitve kanona običajno pozabijo omeniti, da vključevanje uspešnic v kanon in njihova promocija v imenu kakovostnih knjig pravzaprav ni egalitarizem, temveč podpiranje kapitalističnega načela piarovstva za boljše prodajo knjige, ki je na tak način znižana na nivo običajnih, celo banalnih artiklov. Po mojem mnenju je torej boljša rešitev stalno nadziranje kanona in odpiranje njegovih meja, torej prenavljanje zbirke s prezrto kakovostno književnostjo, kar Abrams (1999: 30) imenuje »odprti kanon«, Thomsen (2014 v Škulj 2016: 67) pa nestatični kompleksni družbeni sistem.

5 V prispevku Bandelj kakovostnemu romanu *Nož in jabolko* nameni samo sedem vrstic. Ali gre tu za literarnovedno zadrego ali kaj drugega? Presenetljivo je namreč, da so si vsi drugi tržaški romani priborili

zborniku (*Sodobna slovenska knjiz̃ evnost (1980–2010)*) Hergold prišteva k avtorjem, ki so pomembno sooblikovali pojem sodobna koroška pripoved.

Če so Bandelj, Paternu in Umek (ter drugi) izhajali iz tržaškega konteksta in Vollmaier Lubej iz širšega pojava koroška pripoved, se je Borovnik (1995: 241–242) približala pripovedi skozi prizmo ženske književnosti, ko je v karakterizaciji poudarila hiperbolični smisel za značajske in telesne posebnosti, pri naklonjenosti estetiki grdega pa izpostavila detronizacijo ženskega oz. materinskega. Umeščanje pripovednega opusa v tri pomembne kontekste – tržaškega, koroškega in ženskega – je pomagalo utreti poti v literarni sistem, v nadaljevanju kanonizacije pa bo treba celotni opus umestiti v širši⁶ kontekst slovenske in evropske književnosti. V ta namen bom poskušala postaviti *Nož in jabolko* v kontekst⁷ sodobnega slovenskega in evropskega romana, natančneje eksistencialističnega in modernističnega, s prvo zbirko pripovedi pa samo vzporedno osvetliti njegov položaj.

Eksistencialistično vrženost v svet brez jasno razpoznavnih vrednot namreč napove že prva pripovedna zbirka *Pasja radost ali karkoli* (1971), ki združuje različne perspektive: pravljичnost, fantastičnost, vaškost, (malo)meščanskost, »vrvežavost« in neantropomorfnost. Čeprav so eksistencializem v slovenski roman uspešno zasidrili že Zupan, Smole, Simčič, Rebula, Božič in Lipuš, je položaj subjekta v romanu *Nož in jabolko* (1980) tako poseben, da zahteva poglobljeno obravnavo. Sama pisateljica pojma eksistencializem običajno ni uporabila eksplicitno, je pa v svojih refleksijah (Hergold 2015: 91) poskušala razložiti nekatere njegove atribute, npr. vrženost v neko skupnost in istočasno izvrženost iz nje ter razklanost med racionalnim in transcendenčnim. Vrženost v svet je v romanu povezana še z drugimi znanimi eksistencialijami: s svobodo, smrtjo in tesnobo. Med kategorijami, ki jih je Jean Wahl (Vasič 1984: 14) razporedil v šest trojic, naj v eksistencialistični intoniranosti obravnavanega romana posebej omenim trojico »izbira in svoboda-nič in tesnoba-avtentičnost«.

Glavni lik Herta, učiteljica, žena in prijateljica, je namreč v svoj mehanicistični delovnik vržena tako, da se ne sprašuje o lastni izbiri: že na začetku romana spoznamo, kako je njena svoboda permanentno kratena. Metafizični nihilizem tega romana nima istih izvirov, saj ambivalentno prehajanje od nič h kratkotrajni značnosti ni tako enostavno kot v drugih slovenskih romanih. V *Nož u in jabolku* je

več pozornosti, pa čeprav je pri nekaterih romanih jasno, da gre zgolj za poskuse, ki še nimajo dovolj izklesane poetike.

6 O širši, bolje rečeno univerzalni vertikali je razmišljal že Paternu (2015: 14), ko je *Nož in jabolko* označil kot ne samo tržaški in ne samo slovenski roman, temveč »roman z vsebinsko vertikalo, ki je po svoje univerzalna. Poveden in berljiv bi bil tudi v širšem svetu.«

7 Postavljanje v širši kontekst bi se lahko povežalo tudi s približevanjem romana širši publiki, saj se ga zdaj drži »sloves« hermetičnosti in neprebojnosti. Kot enega izmed poskusov predlagam Hertijado, tj. sledenje potem glavne likinje v romanu, kjer bi spoznali različne predele Trsta ob branju odlomkov iz romana, podobno kot je to ustaljeno v t. i. Bloomsday, tj. proslavljanju življenja in dela irskega pisatelja Jamesa Joycea skozi oživljanje dogajanja romana *Ulikses*.

namreč tesnoba znatno gostejša, Herta se počuti kot ujetnica⁸ v svojem vsakdanjiku, v katerem se nenehno stika z ničem fizike in metafizike; ne preostane ji drugega, kot da jo v absurdnem svetu zanima avtentičnost. Njen način bivanja zaradi otrple tesnobe prehaja v detajlirano opazovanje življenja, narave in stvari tako, da vse natančno motri in se sprašuje o avtentičnosti zunanjega in notranjega dogajanja. Tretjeosebna pripoved izpisuje filigransko poročilo, podobno lirizirani filmski kameri, ki ne razločuje med eksistenco in esenco, prav tako njeno stanje zavesti ni povsem primerljivo ne s filozofijo Sartra ne Camusa. Če je pri Sartru edini paradoksalni smisel bivanja zavest o odvečnosti zavesti, gre pri Camusu (in Hergold) za neodvečno zavest, ki paradoksalno vzdržuje kljubovanje, preprosteje rečeno, vztrajanje v absurdu.

V romanu *Nož in jabolko* je odpoved slehernemu metafizičnemu upanju in samoprevari unikatna, mestoma je podobna le Camusovi (Vasič 1984: 15) ugotovitvi, da absurd pravzaprav ni niti v svetu niti v človeku, temveč v njunem medsebojnem razmerju. To, kar je v poetiki absurda tega romana najizvirnejše, je prav lirizacija pripovednega načina razkrinkavanja absurda, ki se povsem inovativno stika s književnostjo nonsensa. V tem stiku temnost nima samo eksistencialističnega izvora, temveč izhaja že iz samega brezna moderne⁹ književnosti, natančneje modernizma. Ni čudno, da si je Hergold izbrala stik absurda in nonsensa, saj iskanje ravnotežja med prvimi smisla in nesmisla v književnosti nonsensa povzroča učinek subverzivnega. Ta se z ostrimi sunki noža zariva v spoznanje, kar napoveduje že naslov romana, in razkriva posebno izostrenost metafizičnega nihilizma, ki se v slovenskih modernističnih¹⁰ (ali drugih) romanih do tega še ni pojavil.

Stik absurda in nonsensa, ki učinkuje subverzivno, izpostavlja med različnimi Hertinimi položaji prav čuječnost. Njena enodnevna odisejada poteka v Trstu od naročja, polnega zvezkov in knjig (z romanom *Tristan in Izolda* na vrhu), do mreže z zavito raco, ki jo bo zvečer spekla možu. Čeprav je v resnici nič ne zapolnjuje, ampak jo vse omejuje, tako služba, družba in tudi izpraznjena zakonska zveza, se znižanost realnosti na nivo banalnega in trivialnega transformira v prizore. Te je treba motriti

8 Hergold (2015: 90) kot navdih za roman *Nož in jabolko* ne omenja *Ulikseasa*, ki se prav tako osredinja na en dan življenja glavnega lika, temveč izpostavi ruski roman *En dan Ivana Denisoviča* (1962) Aleksandra Solženicina. Ta prav tako opisuje en dan, v tem primeru ruskega zapornika v nekem sibirskem taborišču, ki je svobodo izgubil tako hitro in tako neutemeljeno, da jo ravno zaradi tega poskuša ponovno poiskati oz. jo kar iznajti. Ravno v neutemeljenosti izgube svobode sta oba romana primerljiva, prav tako v presunljivem trudu poiskati v vsiljenem urniku nekaj lepote oz. svetle trenutke. Glede na to, da se Herta v celem romanu počuti kot ujetnica, je omenjena primerjava smiselna.

9 Moderno liriko Friedrich (1972: 296) utemeljuje kot temno književnost, saj govori o dogodkih, bitjih ali stvarih, o katerih vzroku, času, kraju bralec ni poučen in ne bo poučen. Poznamo številne izjave pesnikov, v katerih se programsko zahteva in celo utemeljuje »temno pesništvo«.

10 Oznaka modernizem je po mnenju avtorice (Hergold 2015: 90) povzročila tudi to, da uveljavljenim manjšinskim avtorjem »niti od daleč ni delala konkurence«. Podobno ugotavlja tudi Harlamov (2015: 238), ki tovrstno osamelost pripisuje še Lipušu na avstrijskem Koroškem in Simičiču znotraj slovenske skupnosti v Argentini: v zamejstvu ali izseljenstvu je ohranjanje manjšinske pripadnosti toliko močnejše vezano na ohranjanje trdnega in celotnega subjekta, zaradi česar je desubjektivizacija subjekta razumljena kot nekaj tujega, znotraj raznarodovalnih procesov celo nevarnega.

s čuječnostjo,¹¹ posebno tehniko osredotočenosti in samozavedanja ter sprejemanja trenutkov, s katero se šele lahko približamo eksistencialistični kategoriji, ki sem jo že prej omenila: avtentičnosti. Zaradi časovne zgoščenosti in nakazane cikličnosti se Zlobec (1981: 581) sprašuje, kaj se sploh zgodi v romanu, medtem ko Paternu (2015: 16) zasajenost v osebno prvinskost imenuje »spominjanje biti«. Zdi se mi, da te poetične obrnjenosti vase ne moremo natančno definirati in ravno njena estetska polisemičnost je poleg drugih kvalitete presežna vrednost romana.

Čeprav večpomenskosti ne moremo natančno določiti, se ji bom poskušala približati tudi s pojmom modernizem, ki se na več mestih prekriva z eksistencializmom. Strinjam se s Harlamovom (2015: 243), da se modernizacija pripovedi in posledično desubjektivizacija subjekta v tem romanu dogaja na ravni modernističnih postopkov notranjega monologa oz. toka zavesti in poročanega govora s fragmentarno strukturo, ki podaja zgodbeni okvir z impresionistično montažo. Sama dodajam, da je v scenarizaciji¹² kot iskanju avtentičnosti posredovanega (notranjega) govora opazna avtoričina dramska nadarjenost, v lirizaciji pa njena pesniška sublimnost. Prav avtorefleksivnost, značilna za modernizem, lahko na več nivojih zarisuje brezkompromisno držo tretjeosebne pripovedovalca in Herte same. Ta ne zaupa niti svetu niti sami sebi, saj npr. ne postavlja meja med meditacijo, vizijo, sanjami, željami, resničnostjo in travmo: tako npr. ne vemo, ali je Herto v njenem stanovanju posilil neznani moški ali je to le njen travmatični spomin, mogoče pa tudi erotično sanjarjenje nepotešene ženske. Čeprav zaupa knjigam in se tudi čudi, kako dijaki ne znajo več sprejemati niti ljubezenskega romana, je do besed ravno tako skeptična¹³ kot do vsega drugega.

Razpetost med različne nivoje resničnosti je že v prvi knjigi, *Pasja radost ali karkoli*, porajala paradoks, medtem ko so se absurdne situacije bolj kot Camusovem vztrajanju v absurdu približevale Célinovemu oporečništvu, predvsem v antiherojskosti glavnih likov. Tako je Herta po neherojskosti podobna likom v kratki pripovedi, npr. v *Svatbi*, *Mestu*, *Prazni hiši*, *Družbi*, pri katerih razpetost med običajnim in neobičajnim rojeva paradoksalne situacije, iztekajoče se v dvosmiselnost. Ta je recepcijska stalnica tudi v romanu *Nož in jabolko*, ki je najbolj tržaško literarno delo Ivanke Hergold, saj je enodnevno dogajanje omejeno na Trst, hkrati pa po univerzalnosti svojih eksistencialističnih in modernističnih lastnosti najbolj evropsko. Vsi ostali slovenski modernistični romani (razen romana *Izven* Petra Božiča) se namreč niso odločili za brezperspektivnost in so se zato iz metafizičnega nihilizma reševali po različnih poteh: Zupanovi romani z erotičnim vitalizmom in vsaj delnim zaupanjem

11 Na tem mestu sem si dovolila vstaviti filozofski termin prav zaradi posebnosti (samo)refleksije v tem romanu.

12 Scenarizacija je vrsta digresije, ki sem ga (Zupan Sosič 2017: 371) predlagala za poimenovanje vnosa dramskih prvin v pripoved in s tem rahljanja epskega jedra.

13 »Past je v besedah, past! Obljublajo hrano, sitost, zadoščenje, češ, zdaj jih pa ima v oblasti, v grlu da jih ima in pod konico kemičnega svinčnika, zdaj zdaj bojo začele pokorno mahljati z repki kot dresirani kužki, naredile bojo, kar misli in čuti ta hip, zvjale se bojo, premagane, v sanjsko arabesko, potem pa se sproži past in hladno železo udari po prstih: nič hrane! Nič sirčka!« (Hergold 1980: 25)

v umetnost, Smoletov roman *Črni dnevi in beli dan* z večpomensko igro črne in bele barve, Simčičev roman *Človek na obeh straneh stene* z odprtostjo absurdu in smrti, Rebulovi romani z religioznimi azili in Lipuševi s trdovratnim uporništvom.

To je najbrž še en razlog, zakaj tržaški roman ni bil ustrezno sprejet ne v tržaškem ne v slovenskem prostoru: oba sta mu (implicitno) zamerila evropskost ali natančneje rečeno brezizhodni pesimizem¹⁴ kot izhodiščno fazo evropskega eksistencializma. Po mojem mnenju pa sta mu zamerila še nekaj, kar je spet preseгло horizont slovenske književnosti: ženski lik, ki je bil že v zgodnji pripovedi oblikovan povsem izven ustaljenih obrazcev, izven t. i. ženskega vitalizma, v katerega se običajno prišteva predano materinstvo in zaneseno partnerstvo. V tovrstnem izostrenem modelu eksistencialističnega in modernističnega romana nehomogenost jezikovnih ravnin ni slučajna: razkriva se kot premišljena referenca konkretnega bivanja v jeziku, ki ga Verč (2017: 62) imenuje večplastni jezikovni konglomerat. Ravno to, kako konkretno bivanje v jeziku na več mestih presega brezizhodni pesimizem, je tista razločevalna poteza, ki inovativno presega desubjektivizacijo subjekta v slovenskem in evropskem modernističnem ali eksistencialističnem romanu. S tem mislim na pripovedno usmerjenost k avtentičnosti, vstopa v simbole in podobe nonsensa, zvočnost posredovanja govora (monologov in dialogov ter notranjega monologa in toka zavesti) in minuciozno detajliranost opisov.

Zaključek

Oblikovanje kanona ali kanonizacija vključuje številne dejavnike, in ker kanon ni stalna zbirka najkakovostnejših besedil, je odpiranje njegovih meja oz. prenavljanje s prezrto kakovostno književnostjo, v našem primeru vključitev vrhunske književnosti Ivanke Hergold v kanon slovenske književnosti, pomembna naloga literarne vede. Moja študija je z ugotovitvijo, da je *Nož in jabolko* kakovosten roman, prispevala k drugi fazi kanonizacije, k interpretiranju in prilaščanju na znanstveni način. Pri vrednotenju romana sem se tudi spraševala, zakaj še ni kanoniziran, in izpostavila več vzrokov: Hergold je bila izven shem umetniškega in pisateljskega okolja, kar običajno vpliva na izostanek nagrad ali primerne ovrednotenja, njeni ženski liki niso ustrezali perceptivni logiki, njen opus je bil analiziran le v okviru tržaškega, koroškega in ženskega, ne pa še širšega konteksta slovenske in evropske književnosti. V tem širšem kontekstu se je v romanu *Nož in jabolko* eksistencialistični trojici »izbira in svoboda-nič in tesnoba-avtentičnost« delno približala s camusovskim vztrajanjem v absurdu in célinovskim oporečništvom, a je to desubjektivizacijo subjekta nadgradila s posebnim načinom bivanja glavne osebe Herte. Ta prehaja – zaradi otrple tesnobe – v detajlirano opazovanje življenja, s stalnim prevpraševanjem avtentičnosti. Ni čudno, da si je Hergold izbrala stik absurda in nonsensa, saj iskanje ravnotežja med prvinami smisla in nesmisla povzroča učinek subverzivnega. Spominjanje biti je prav prek čuječnosti povezano s konkretnim bivanjem v jeziku, ki z unikatnimi vstopi v simbole

14 Marcquarrie (Vasič 1984: 24) priznava, da eksistencialisti poudarjajo temno stran življenja, a obenem ugotavljajo, da opozarjajo na resnične nevarnosti mehaniziranega, popredmetenega sodobnega sveta.

in podobe nonsensa, zvočnostjo posredovanega govora in estetskimi opisi na več mestih presegajo slovenski in evropski literarni eksistencializem in modernizem.

Literatura

- ABRAMS, Meyer Howard, 1999: *A Glossary of Literary Terms*. Boston: Heinle & Heinle.
- BALDICK, Chris, 1996: *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- BANDELJ, David, 2010: Sodobna proza Slovencev v Italiji: tipologije romana (1980–2010). Alojzija Zupan Sosič (ur.): *Sodobna slovenska književnost (1980–2010). Obdobja 29*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 11–19.
- BOROVNIK, Silvija, 1995: *Pišejo z' enske drugače? O Slovenkah kot pisateljicah in literarnih likih*. Ljubljana: Mihelač.
- CHILDERS, Joseph, HENTZI, Gary, 1995: *The Columbia Dictionary of Modern Literary and Cultural Criticism*. New York: Columbia University Press.
- DOVIČ, Marijan, 2016: Kanonizacija kulturnih svetnikov: analitični model. Marijan Dovič (ur.): *Kulturni svetniki in kanonizacija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 23–44.
- FRIEDRICH, Hugo, 1972: *Struktura moderne lirike*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- HARLAMOV, Aljoša, 2016: *Slovenski modernistični roman*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- HERGOLD, Ivanka, 1980: *Nož in jabolko*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- HERGOLD, Ivanka, 2015: Iz zapuščine Ivanke Hergold. Marija Pirjevec (ur.): *Zbornik za Ivanko Hergold*. Trst: Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm. 89–93.
- MERMOLJA, Ace, SOSIČ, Marko, 2019: Ovrednotimo Ivanko Hergold. Poziv tržaških literatov Aceta Mermolja in Marka Sosiča. *Primorski dnevnik* 2. 12. 2019. <https://www.primorski.eu/kultura/ovrednotimo-ivanko-hergold-NE402917> (dostop 8. 5. 2023)
- PATERNU, Boris, 2015: Pripoved Ivanke Hergold. Marija Pirjevec (ur.): *Zbornik za Ivanko Hergold*. Trst: Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm, 13–21.
- ŠKULJ, Jola, 2016: Vloga nacionalnega, kozmopolitizem in kanonizacija. Marijan Dovič (ur.): *Kulturni svetniki in kanonizacija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 57–69.
- UMEK, Loredana, 2015: Zgodba o jabolku in nožu. Marija Pirjevec (ur.): *Zbornik za Ivanko Hergold*. Trst: Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm, 47–54.
- VASIČ, Marjeta, 1984: *Eksistencializem in literatura*. Ljubljana: DZS (Literarni leksikon, 24).
- VERČ, Ivan, 2017: O vprašanju jezika v romanu Nož in jabolko Ivanke Hergold. Marija Pirjevec (ur.): *Ženska literarna ustvarjalnost na Primorskem*. Mladika: Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm. 59–68.
- VOLLMAIER LUBEJ, Janja, 2010: Sodobna koroška proza. Alojzija Zupan Sosič (ur.): *Sodobna slovenska književnost (1980–2010). Obdobja 29*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 371–379.
- ZLOBEC, Marijan, 1981: Ivanka Hergold, Nož in jabolko. *Sodobnost* XXIX/55. 581–583.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2017: *Teorija pripovedi*. Maribor: Litera.